

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ Զ ՀԱՅՈՑ

Գաղղիոյ Մոնիթէօր պաշտօնական լրագրին 1860 տարւոյն 352 թուահամարին մէջ հետագայ տեղեկութիւնները կարդացինք մեր ազգին վրայ, եւ արժան կհամարիմք առանց վրան խորհրդածութիւն աւելցնելու թարգմանել այս տեղ:

„Երեւանու նահանգը բնակող Հայ ժողովրդոց վրայ քանի մը ծանօթութիւն տամք: Ասոնք երկու կրածնունդն են: Երկու բնակիչներ կամ բնիկները, ու նոր բնակիչներ կամ նորեկները: Բնիկներէն քիչ մարդ մնացած է այժմ. պատճառը՝ մէյմը նոցա հին աստնի քաշած նեղութիւններն են, մէյմ՝ ալ յարձակմունք Թշնամաց՝ որ աւրեցին քանդեցին նոցա Թշուառ հայրենիքը: Ասոնց վրայ կրնամք աւելցնել նաեւ Բարեյուսոյ հրուանդանին գետը՝ որ Հնդկաստանի վաճառականութեան ճանապարհը փոխեց, ու Հայոց բազմաթիւ գաղթականութեան պատճառ եղաւ: Այս կերպով Հայկական ցեղը գրեթէ բոլոր Ասիա ու Եւրոպա ցրուեցաւ:

„Հայոց մէկ մեծ մասն ալ Մոզոնները հետեւին Վոլկա գետոյն ափանցը վրայ իրենց տիրած երկիրները տարին: Բիւզանդեան կայսերութեան օրերը՝ ամբողջ գեղեր Փոքր-Ասիա գաղթեցին, մանաւանդ իլիլիկիա՝ ուր Ռուբինեանք կեցաւ: Երբեք ալ այնչափ բազմացած էին՝ որ 1075-ին իրենց առանձին եպիսկոպոս ունէին: Երկուստասեւրորդ եւ երեքտասաներորդ դարերուն՝ Հայերը անցան իլպիցիա, իւլիսիա, եւ մանաւանդ լիւլով: 1331-ին աստնեւորը՝ այս Թշուառ ազգը գրեթէ բոլոր Ամտէրխան, Ղրիմ ու Լեհաստան ցան եւ ցիր եղած էր: 1604-ին Շահ Ապաաս Պարսից Թագաւորը Իսպահանի քով արուարձան մը շինել տուաւ: Նոր-Ջուղա անունով, ուր բնակեցուց երկուհազար տուն Հայ՝ զորս Երեւանու նահանգէն տարեր էր հոն: Ասկէջ զատ ժամանակ ժամանակ ալ հարուստ Հայեր կենէին Տոնի ու Քերեքի ափունքը կամ Հնդկաստան կերթային:

„1804-ին երբ ծիցիանով իշխանը Երեւանու վրայ քալեց, երկուհազարէն ասելի Հայ իրենց բնակութիւնը Թողուցին, Թիֆլիզ գնացին, ուր եւ կրնակին մինչեւ ցայսօր Հաւապար բառած Թաղին մէջ: Այս բաժնեւերէս կիմացուի որ Երեւանու նահանգին այժմու բնակիչները այլ եւ այլ կողմէ ու այլ եւ այլ ժամանակ եկած Հայեր են. իսկ բնիկ տեղացի հազիւ քանի մի գեղ մնացած է:

„Հայոց ազգը՝ ինչպէս ամենայն ազգ՝ ունի Թէ՛ սեպհական յատկութիւններ եւ Թէ՛ առանձին պակասութիւններ: Հաւատոյ կողմանէ՝ Հայը բարեպաշտ է, եւ ոչ մի հալածանք կարող է նորա հաւատը փոխել տալ: Ո՛ր եւ գտնուի՝ կրօնից ամէն հրահանգները անմերի կկատարէ, եւ ոչ իւր յանձն կառնու լուծանել զպահա՝ որ գրեթէ չորս ամիս կրտսէ: Եկեղեցիներ հիմնելու եւ վանքեր շինելու համար, ինչպէս նաեւ իւր եկեղեցականները պահպանելու ոչ երբէք կըլքնայ իւր տուրքը նուիրելու:

„Հայերը ընդհանրապէս մտացի են. ուսմանց եւ արուեստից օգուտը կհասկնան, եւ ասով է որ կզերազանցեն քան զիրենց դրացի Վրացի ու Թաթար ազգերը: Ամենայն Հայու սիրտը կեփի որ իւր տղոցը ուսում առնել տայ: Երկրագործութեան կողմանէ՝ քիչ ազգ կայ որ կարենայ Հայուն հետ բաղդատուիլ: Միով բանիս, Հայերը համբերող են, տաղանդաւոր, խնայող, ու շատ լաւ կգուշակեն ձեռնարկութեան մը իրենց առաջ գալու շահը:

„Տաճկաստան գաղթած Հայերը մասնաւոր սովորութիւններ ունին՝ որ հին Հայկազանց սովորութեանցը կնմանին: Իրենց գործոցը մէջ՝ ծանր կշարժին. խօսուածքնին ալ նոյնպէս ծանր է. այնչափ խորամանկ ըն. երկրագործութիւնը, արուեստներն ու վաճառականութիւնը կախին: Եւ Թէպէտ խնայող են իրենց ծախքերուն մէջ, բայց եւ շատ հիւրասէր են:

ՄԱՆՐԱՆՈՒԹ.

ՓԱՐԻԶՈՒ ԹԱՏՐՈՆԵՐՈՒՆ ԵԱՄ 1860-ին. — Անցեալ տարւան մէջ (1860) Փարիզու գլխաւոր Թատրոնները — որ տասներինն են — 209 խաղ ձեւացուցեր են: Ըսել է Թէ 209 նոր խաղ ընդունուի է Թատրաժողովներէն: *Լ'Եդուուէր Է*, կրտսէն, եւ ոչ *Ժենուէր*. վասն զի տարւան մը մէջ՝ այլ եւ այլ աննշան անձինքներէ *Ժենուած* ու Թատրաժողովոց առաջարկուած, եւ ինոցանէ *Ժենուած* խաղերուն Թիւր՝ համարանքի չգար: Մայրը բէր գտնուի Թէ որ Թատրաժողովները՝ առանց խիստ եւ երկար քննութեան ընդունէին ամէն հեղինակաց առաջարկած խաղերը: — Հեղինակաց այսչափ փափաք ցուցնելուն պատճառը՝ գլխաւորապէս դրամական շահն է: Գաղափար մը տալու համար Թէ Փարիզու մէջ ինչ մեծ հարստութեան աղբիւր է Թատրոնը, այս բանը որ անցեալ տարւան մէջ ձեւացուած խաղերէն մէկը (որ *Pied de Moulin* կրտսէն, այսինքն *Ուխտի ոտք*) հարիւր անգամէն ասելի խաղացուցաւ: Հարիւրերորդ անգամուն՝ 500,000 ֆրանք (2 միլիոն հինգհարիւր հազար ռուբլոյ) շահ բերեր էր. ուսկից հեղինակին բաժին ընկաւ 50,000 ֆրանք (երկու հարիւր յիսուն հազար ռուբլոյ). ու գիտէ զեւ ասկէջ վերջն ալ ճրջափ շահ պիտի բերէ նոյն խաղը:

Իսկ երբ սկսին այն խաղը Փարիզէն դուրս ալ ձեւացնել Գաղղիոյ միւս քաղաքներուն մէջ, ու Պէլժիք, հեղինակին անոնցմէ ալ ընդունած շահը յայտնի է որ խիստ շատ պիտի լինի: — ՌՈՒՍ ՈՒՍՏԱՆՈՐԱՅ ՀԻՒՐԱՆՑՑ ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ: — 1858-ին Վեհափառ Կայսրը փափաք մը յայտնեց որ ռուս ուխտաւորաց համար հիւրանոց շինուի յերուսաղէմ. ուստի հրաման տրուաւ որ բարեպաշտք այս բանիս համար կամաւոր նուէրներ ընեն: Ժողովուրդը զարմանալի եւ անոյ ցուցուց այս բանիս. այնպէս որ 1858 տարւոյն կէսէն մինչեւ 1860-ի ապրիլի 15-ը՝ եկեղեցեաց զանձանակներուն մէջ ժողովեցան 176,623 ռուպլի, որուն բերած 7000 ռուպլի շահն ալ վրան աւելցուցաւ. նոգենաւուց ընկերութիւնը նուիրեց 30,000 ռուպլի. Արքուի սենեկապետն Էնքովէժ՝ նուիրեց առատաբար 30,000 ռուպլի. Օղիի գործարանապետներէն ալ 75,000 ռուպլի եկաւ: Բոլոր գումարը կլինի 318,623 արծաթ ռուպլի, որ է ըսել 1,274,492 ֆրանք, կամ վեց միլիոն երեքհարիւր եօթանասունուերկու հազար, չորսհարիւր եօթանասուն ռուբլոյ: Եւ այսչափ ստակն ալ՝ երկու տարիէն սրկաւ միջոցի մէջ է ժողովուած: Այն այսպէս կլինի ազգային տուրք ժողովը:

Հրամայեցաք տպագրել. իթեոդոսիա, ի10 Յունուարի 1860. Գարրիէլ Վ. Այվազեան.

ԻՏԱԿԱՐԱՆԻ ԽԱՅԻԿԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄԱՐԱՆԻ ՀԱՅՈՑ: